

Аніщенко О. В. Культура праці // Енциклопедія сучасної України / НАН України, Наук. т-во ім. Шевченка, Координац. бюро Енциклопедії Сучас. України. – К. : Поліграфкнига, 2001.

Т. 16 : Куз – Лев / голов. редкол.: Дзюба І. М. [та ін.]; Ін-т енцикл. дослідж. – 2016.

КУЛЬТУРА ПРАЦІ – матеріальна культура, до якої належить стан продуктивних сил, трудових навичок людей; система моральних орієнтирів і зовнішніх економічних, соціальних, технічних, організаційних, психофізіологічних, екологічних, естетичних і суспільно-політичних умов, які під час трудової діяльності забезпечують задоволення потреб в економічному й соціальному добробуті працівника. У сучас. умовах К. п. стає визначал. джерелом якіс. зростання економіки, сприяє розкриттю здібностей людини, ефектив. й твор. застосуванню її знань і вмінь, покращенню атмосфери вироб. процесу, підвищенню ефективності управління. Діалектична єдність екон., соц., вихов. та ін. завдань К. п., що забезпечують сталий розвиток орг-ції, фірми, зорієнтована на НТП, розвиток особистості, посилення ниніш. і майбут. потенціалу орг-ції, задоволення потреб людини. Ставлення до праці є одним із гол. критеріїв оцінки людини, а обов'язок сумлінно працювати – одним із осн. елементів у системі морал. норм і цінностей. Особливості дефініції «К. п.»: по-перше, вона має не лише описове, а й вартісне розуміння (характеризує не тільки те, що робиться, а й те, як робиться); по-друге, у К. п. виявляється творча сутність людини (за В. Капіцею, творчо сприймаючи культурні традиції, людина починає творити не традиційно, а інноваційно); по-третє, виражає цілісну характеристику проявів людини, тобто об'єднані в одне ціле інтеграл. якості, а не окремі сторони чи властивості.

К. п. має складну структуру, що об'єднує культуру наук.-тех., соц., екон. і правових умов праці, культуру працівника, організац. К. п., соц. К. п. Компоненти К. п.: екол.-екон. (відповідність праці сан.-гіг., психофізіол., соц.-психол., естетич. нормам, стиль і методи упр., зорієнтовані на раціональність, безпеку, ресурсозбереження та ін.), соц. (уміння співпрацювати, відповідальність за доручену справу, дотримання встановленого порядку й трудової дисципліни, потреба в самоосвіті та саморозвитку, соц. активність і твор. підхід до справи), профес. (компетентність, високий рівень орг-ції праці, рац. розподіл робочого часу, ритмічність, злагодженість, екон. культура, технол. дисципліна), морал. (свідомість, сумлінність, самодисципліна, гуманне ставлення до співроб., партнерів, багатство духов. культури). Виокремлюють 3 функціон. рівні співвідношення профес. культури, К. п. і культури вироб-ва (за Г. Соколовою): 1-й рівень – соціотех. – гармонізація елементів у системі

«людина–техніка». Культура на цьому рівні є сукупністю соц.-екон. законів розвитку тех. нормативів, що характеризують рівень розвитку техніки й технології, тип вироб-ва, ступ. механізації й автоматизації праці. 2-й рівень – соціонорматив. – передбачає гармонізацію відносин у системі «людина–людина й об'єднує норми, які відображають рівень орг-ції праці та зрілість внутр.-колектив. відносин. 3-й рівень – інтеграція елементів культури в систему на рівні значень і цінностей, що надають сенс трудовій діяльності людини. Осн. показниками прояву цього рівня є ефективність участі у праці, продуктивність та якість праці, ступ. розкриття твор. потенціалу, задоволеність повнотою профес. самореалізації, рівень усвідомлення сусп. цінності праці та своєї соц. значущості. Високий рівень К. п. сприяє змістовній трудовій діяльності, раціоналізації праці, покращенню її умов та вдосконаленню орг-ції, що зумовлює підвищення матеріал. і культур. рівнів та якості життя працівника. К. п. – важливий чинник, що сприяє підвищенню ефективності навчання дітей, підлітків, молоді, дорослих.

Культура навч. праці передбачає культуру мислення (вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, класифікувати, абстрагувати, узагальнювати), техніку навч. праці (вміння виконувати дії – стихійні або цілеспрямовані, типові для навч. праці, володіння рац. прийомами та методами самост. роботи з різними джерелами, вміння планувати навч. діяльність тощо), гігієну розум. праці, мотивацію навчання, культуру поведінки, володіння прийомами саморегуляції (усвідомлене упр. поведінкою на 2-х рівнях: операц.-тех., пов'язаному зі свідомою орг-цією дій за допомогою засобів, спрямов. на їх оптимізацію; мотиваційному, пов'язаному з орг-цією заг. спрямованості діяльності за допомогою свідомого упр. мотивац. сферою особистості).

Літ.: Капица В. Ф. Культура труда как производительное творчество человека. К., 1989; Соколова Г. Н. Культура труда в социальном развитии технической интеллигенции: Социологический анализ. Минск, 1989; Пилипенко В. Є. Людина в ринковому суспільстві: орієнтації, поведінка, культура. К., 2005; Новацький Т.-В. Людська праця. Аналіз поняття / Пер. з польс. Л., 2010; Куликова Т. А. Особенности взаимосвязи культуры труда и качества жизни // Евразий. междунар. научно-аналитич. журн. 2012. № 2.

О. В. Аніщенко